

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

באונס אין צורך לכפר. קרבן חטאת מוגבל אפוא לטווח ביניים של חטאים. מעשים שנעשו מתוך רצון, אך מבלי דעת שהם אסורים.

השאלה מתבקשת: מדוע צריך לכפר על עבירות בשוגג? איזו אשמה יש בכך? החוטא לא התכוון לחטוא. אין כוונה פלילית. לו ידע העבריין את העובדות ואת ההלכה, לא היה עושה מה שעשה. למה אם כן עליו לעבור תהליך של כפרה? המפרשים נתנו כמה וכמה תשובות על כך.

רש"ר הירש ורד"ץ הופמן נתנו את ההסבר הישיר ביותר: אידיעה – של העובדות או של החוק – היא סוג של רשלנות. צריך לדעת את החוק, את ההלכה, בפרט בעניינים החמורים. צריך לשמור על ערנות ולדעת מה אנחנו עושים. זו חובת יסוד, ודאי בתחומי עשייה רציניים.

אברבנאל טען שקרבן החטאת איננו בעיקרו עונש על מה שנעשה, אלא אזהרה חמורה לעתיד. הבאת הקרבן, שדרשה מאמצים רבים והוצאה כספית נכבדה, היא תזכורת שמעתה ואילך תנצנץ בזיכרונו של האדם ותזכיר לו להיות זהיר יותר.

הרמב"ן גרס שהחטאת מוקרבת לא בגלל מה שהוביל למעשה, אלא בגלל מה שהמעשה חולל. חטא מטמא גם אם אין בו כוונה. "שכל העוונות יולידו גנאי בנפש והם מום בה, ולא תזכה להקביל פני יוצרה רק בהיותה טהורה מכל חטא"¹.

הרבי מלובביץ' הציע פירוש רביעי, בעקבות מסורת מדרשית. גם חטא בשגגה מעיד כי דבר־מה לא טוב קרה אצל החוטא. דברם רעים לא באים לעולם באמצעות אנשים טובים.

על טעויות מכפרים

פרשתנו עוסקת בקרבנות. ואף כי מצוותיה אינן מקוימות זה כמעט אלפיים שנה, למן חורבן הבית, מגולמים בה עקרונות מוסר חשובים ולא מובנים מאליהם.

לתשומת לב מיוחדת ראויים דיני קרבן חטאת. ארבעה מקריבים חטאת: הכוהן המשיח, כלומר הכוהן הגדול; הקהל, כלומר זקני העדה, ולימים הסנהדרין; נשיא, כלומר מלך; ו"נפש אחת", אדם מן השורה. כל אחד מהם שונה מחברו מבחינת תפקידו ומקומו בחברה, ובהתאם לכך שונה קרבן החטאת שלו.

קרבנות חטאת מובאים רק על עברות חמורות, שעונשן כרת, כלומר מוות בידי שמיים, שנעשו בשגגה. יש שתי דרכים לחטוא בשגגה: לא לדעת את ההלכה – או לא לדעת את העובדות. למשל, אדם שמבשל בשבת, אולי אינו יודע שהבישול אסור בשבת – ואולי אינו יודע ששבת היום.

החטא בשגגה נמצא בתווך בין החטא בזדון, במזיד – אדם חוטא ויודע שהדבר אסור – לבין החטא באונס, כלומר עבירה שלא נעשתה מתוך פעולה חופשית כלל אלא, למשל, כרפלקס או תחת איום. על עבירות במזיד אין החטאת מכפרת. על עבירות

חז"ל אמרו שהקב"ה לא נותן אפילו לבעלי חיים של צדיקים לעשות רע; על אחת כמה וכמה הוא מגן על הצדיקים עצמם מפני עשיית טעויות ושגגות.² מי שחטא בשגגה, יש בו כנראה איזה רכב וראוי לו לחזור בתשובה.

תפיסה זו אופיינית לחב"ד, המדגישה את הצד הנפשי של החיים הדתיים, והיא מעלה על הדעת את תורתו של פרויד על הלא-מודע וביטוייו שעל פני השטח, אותה תיאוריה שממנה נגזר הביטוי "טעות פרוידיאנית". פליטות פה או מעשים שנראים בלתי מכוונים מסגירים לעתים תשוקות ומניעים לא-מודעים. הלא-מודע, שקשה להבחין בו בעת שאדם פועל בידעיה ובכוונה גמורות, מבליח לעינינו ברגעים הבלתי-נשלטים הללו. עבירות בשוגג הן סימן לכך שמהו אינו כשורה בנפשו של החוטא. על הכשל הזה, השוכן אולי מתחת לסף התודעה, יש לכפר בקרבן חטאת.

המשותף לכל הפירושים הוא שקרבן החטאת מבטא רעיון המוכר במשפט המערבי אבל למרבה הפלא זר לאתיקה המערבית: המעשים שלנו משנים את העולם. בהשפעת עמנואל קאנט, הורגלנו לחשוב שבענייני מוסר, כל מה שחשוב הוא הרצון. אם רצוננו טוב, אנחנו טובים, בלי קשר למה שאנחנו באמת עושים. אנו נידונים על פי כוונותינו, לא על פי מעשינו. גם היהדות מכירה בהבדל בין רצון טוב לרצון רע. משם כך, רק על עבירות בשוגג אפשר לכפר בקרבן, לא על עבירות במזיד. ועם זה, עצם העובדה ששגגות טעויות כפרה מלמדת שאיננו יכולים להתנתק ממעשינו ולומר "לא התכוונתי". הרע נעשה – והוא נעשה על ידינו. על כן חובתנו לעשות מעשה המסמל את חרטתנו. איננו יכולים להתעלם ולהמשיך הלאה כאילו אין לנו קשר למעשה שנעשה.

לפני שנים רבות אמר לי סופר יהודי חילוני: "היהדות מלאה אשמה, לא כך?". ענית לו, "כן, אבל היא גם מלאה סליחה". קרבן חטאת עניינו סליחה. אך בו בזמן, היהדות משמיעה הצהרה מוסרית עמוקה, בסרבה לפצל את נפש האדם לשתי ישויות – גוף ונפש, מעשה וכוונה, אובייקטיבי וסובייקטיבי, העולם החיצוני והעולם הפנימי. קאנט עשה זאת. מה שחשוב מבחינה מוסרית, הוא טען, הוא רק מה שקורה בעולם הפנימי, בנפש.

האם אך מקרה הוא שהתרכות שהושפעה, יותר מכל תרכות אחרת, מהפילוסופיה של קאנט היא אותה תרכות שחוללה את השואה? אינני מתכוון לומר חס ושלום שהחכם מקניגסברג אחראי לאסון הנורא בדרך כלשהי. ועדיין, העובדה היא שהמוני אנשים טובים והגונים לא נקפו אצבע למחות בזמן אמת נגד הפשע הנורא ביותר שעשו בני אדם בבני מינס אי פעם. רבים מהם ודאי חשבו שזה לא עניינם. אם אין להם עצמם כוונות רעות כלפי היהודים, למה שירגישו אשמים? אלא שלמעשה שלהם, למחדל שלהם במקרה הזה, היו תוצאות ממשיות בעולם המציאות. תרכות התוחמת את המוסר בגבולות התודעה היא תרכות החסרה אמצעי הגנה מפני התנהגות מזיקה.

קרבן החטאת מזכיר לנו כי הרע שאנחנו עושים, או מאפשרים שיקרה, טעון כפרה גם אם לא רצינו בו ולא התכוונו אליו. שיטת מוסר המדברת על מעשים, לא רק על כוונות, על מה שקורה באמצעותנו גם אם לא התכוונו אליו, אולי אינה אופנתית, אבל היא מחייבת יותר והולמת יותר את טבע האדם משיטת מוסר המתבוננת בכוונות בלבד.

1. פירוש רמב"ן על התורה, ויקרא ד, ב.
2. ראו תלמוד בבלי, יבמות צט ע"ב; כתובות כח ע"ב.